



13. ДАЖО, ф. 552, оп.2, спр.539, арк. 167-183.      натська діяльність родини Терещенків в Україні  
 14. ДАЖО, ф. 552, оп.2, спр.158, арк. 14.      (1861-1917 рр.). – Дис... к.і.н. – К., 1998. – С.217.  
 15. ДАЖО, ф. 552, оп.2, спр.1506, арк. 19-20.      17. Ковалинський В. Меценаты Киева. – К.: Кий,  
 16. Ткаченко О.В. Підприємницька та меце-      1998. – С.193-194, 222.

*Владимир Студинский*

### **Финансы украинских городов: методологические вопросы историко-краеведческих исследований**

*В статье рассматриваются вопросы исследования истории финансовой сферы украинских городов, через призму которой можно осуществить более глубокое изучение функционирования собственно города как единого организма и его отраслей в частности, а также рассмотреть деятельность отдельных исторических личностей и их роль в системе развития городской структуры.*

**Ключевые слова:** финансы, город, бюджет, денежные средства, источники финансирования, выгода.

*Vlfdimir Stoudinsky*

### **Finance Ukrainian cities: methodological issues local history research**

*The article examines the history of the study of the financial sphere of the Ukrainian cities through the lens which can perform more in-depth study of the city proper functioning as a single organism and its industries in particular; and also to review the activities of some historical personalities and their role in the development of the urban fabric.*

**Key words:** finance, the city budget, funds, funding, benefit.

УДК 025.5:94(477-25)

*Інна Чеховська (м. Київ)*

## **БАЗА ДАНИХ З ІСТОРІЇ МІСТ І СІЛ УКРАЇНИ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА**

*У статті йдеться про історію створення «Картотеки матеріалів з історії міст і сіл України», яка функціонує в Національній історичній бібліотеці України, її сучасне значення для історичних досліджень. Висвітлюється процес формування електронної бази даних «Міста і села України» та можливості її використання для підготовки нового видання історії міст і сіл України.*

**Ключові слова:** картотека, база даних міста і села, Національна історична бібліотека України, краєзнавство.

У травні цього року минуло 50 літ із дня підписання постанови про видання «Історії міст і сіл Української РСР» [1] – першої енциклопедичної праці про історію населених пунктів 26 областей країни і республіки Крим, яка стала важливим етапом в історії українського краєзнавства ХХ ст. Головою редколегії цієї праці був відомий вчений-історик, академік НАН України, голова Національної спілки краєзнавців України П.Т. Тронько. Назване видання унікальне тим, що в ньому зібрані історичні відомості про всі населені пункти за період від першої згадки про них в історичних джерелах і до середини 70-х років ХХ ст.

У 60-х рр. ХХ ст. саме Державна історична бібліотека УРСР (нині – Національна історична бібліотека України) як єдина в країні спеціалізова-

на бібліотека з питань історії, історичного краєзнавства та суміжних історичних дисциплін спільно з Інститутом історії України АН УРСР з метою бібліотечно-бібліографічного забезпечення підготовки історії міст і сіл УРСР розробила відповідні методичні рекомендації для обласних книгозбірень, у фондах яких були сконцентровані краєзнавчі джерела і які здійснювали їх первинний опис. Результатом співпраці фахівців різних науково-дослідних та бібліотечних установ стало створення в Історичній бібліотеці «Зведеної картотеки матеріалів з історії міст і сіл УРСР» (далі – Картотека), що містила бібліографічні описи друкованих документів краєзнавчого змісту.

Слід зауважити, що інформаційну цінність та наукове значення цієї джерельної бази для по-

дальших краєзнавчих розвідок свого часу підкреслив відомий вчений-історик Ю.З. Данилюк: «Значення багатотомної «Історії міст і сіл УРСР» полягає також у тому, що в процесі її написання сформувалась унікальна за своїм змістом джерельна база, яка може бути використана в подальшій роботі» [2, с. 260].

Мета даної статті – висвітлення інформації про сучасну бібліографічну базу з історії міст і сіл України, яка постійно поповнюється працівниками відділу історичного краєзнавства Національної історичної бібліотеки України в картковому, а нині і в електронному варіанті, показати шляхи подальшого розвитку її інформаційного потенціалу.

В процесі створення Картотеки в НІБУ працівники відділу історичного краєзнавства неодноразово проводили редакційні роботи щодо її вдосконалення: створення та редагування нових рубрик та підрубрик, а також доповнення їх новими описами з фонду Бібліотеки та з бібліографічних джерел – щорічників «Історія України» і поточних універсальних краєзнавчих бібліографічних покажчиків обласних бібліотек. Також Картотека була звільнена від описів, що не містять аналітичної або фактографічної інформації, але були включені до Картотеки з ідеологічних причин, зокрема, матеріалів суто пропагандистського змісту. [3, с. 52]. Також слід зауважити, що важливим підґрунтям для якісного вдосконалення Картотеки став аналіз тематики консультацій, наданих користувачам безпосередньо під час розшуку ними джерел для дослідницької діяльності. Так, з'ясувалося, що останнім часом користувачі Бібліотеки часто запитують літературу з історії забудов церков у різних населених пунктах України і відомості про церкви, що раніше були зруйновані. Таким чином, відповідні розділи Картотеки були доповнені картками з описами нових документів [4, с. 88].

Про все це йшлося в чисельних публікаціях фахівців НІБУ, які свого часу проводили дослідження Картотеки та здійснювали заходи з її удосконалення – В.П. Кисельової, Т.С. Кудласевич, С.І. Смілянець [3-5] та ін. Неодноразово зазначалося, що Картотека може слугувати довідково-бібліографічною базою для підготовки вже нового видання з історії міст і сіл України.

На сьогодні Картотека нараховує близько 300 тис. бібліографічних

описів, які висвітлюють джерела, опубліковані з XVIII ст. і до наших днів. Зокрема, в ній зібрані описи книг, брошур, статей із журналів, газет, продовжуваних видань, картографічних видань тощо. Тут представлена широка видова і жанрова палітра краєзнавчих видань: бібліографічні покажчики, словники, путівники, статистичні видання, енциклопедії, календарі, монографії та науково-популярні брошури. Важливою є наявність у Картотеці великої кількості аналітичних описів, у тому числі, описів глав, розділів, параграфів із зазначенням сторінок, де згадано певний населений пункт [5, с. 54].

Унікальність та інформаційна цінність Картотеки також полягає в тому, що в ній зібрані відомості про історію населених пунктів усіх регіонів країни: як великих міст, так і маленьких сіл чи хуторів – як тих, що існують понині, так і тих, що вже зникли з мапи України.

Присутність бібліографічних описів рідкісних документів українською, російською, польською, німецькою мовами, посторінкове розкриття змісту монографій, а також наявність аналітичних описів з російської та польської дореволюційної періодики забезпечують високий інформаційний потенціал Картотеки. Для користувачів, які професійно займаються історико-краєзнавчими дослідженнями, важливими є описи статей з обласних і районних газет радянського часу.

Нині ця картотека регулярно поповнюється працівниками відділу історичного краєзнавства НІБУ і є основою для науково-дослідної роботи як вчених-істориків, так і краєзнавців-аматорів. Наприкінці 2011 року в рамках проекту «Історична спадщина України» Картотеку відскановано і представлено на сайті НІБУ як Імідж-Каталог [6]. (Мал. 1).



З початку 2012 року паралельно з традиційною Картотекою формується її електронна версія – база даних (далі – БД) «Міста і села України» в програмі АБІС «ІРБІС-64». Створення саме в НІБУ електронної БД «Міста і села України» є логічним продовженням роботи, розпочатої у 60-х роках ХХ ст. Станом на жовтень 2012 року ця БД нараховувала понад 1200 записів і далі поповнюється новими записами про історію населених пунктів України.

Загальновідомо, що в роки незалежності різко збільшився потік видань – книг, наукових збірників, які містили статті про раніше заборонені історичні факти, відомості чи свідчення очевидців. З огляду на те, що саме такі документи нині важливі для дослідників, а НІБУ Постановою Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» [7] офіційно визначена одержувачем обов'язкового примірника видань історичної тематики, у бібліографів, котрі ведуть згадану БД, нині є всі можливості для створення бібліографічного підґрунтя для такої глобальної колективної праці, як «Історія міст і сіл України».

Одним із визначних моментів щодо поліпшення якісних характеристик нової БД матеріалів з історії міст і сіл України стало локальне дослідження «Інформаційні запити користувачів «Зведеної картотеки матеріалів з історії міст і сіл України», проведене у II півріччі 2011 року фахівцями відділу історичного краєзнавства НІБУ. В анкетуванні взяли участь користувачі Бібліотеки, переважна більшість з яких висловили побажання щодо функціонування цієї БД в електронному вигляді. Важливим аспектом у дослідженні було визначення мети звернення користувачів до Картотеки: для багатьох опитаних – це науково-пошукова робота [8, с. 667].

Таким чином, у нашій БД користувач дійсно має змогу легко знайти описи документів, які містять нові маловідомі факти про історію населених пунктів країни, адже саме на таких відомостях і базується історичне краєзнавство. Зауважимо, що в процесі посторінкового розпису джерел беруться до уваги переважно наукові видання та ґрунтовні розвідки краєзнавців-аматорів.

Безперечно, через Інтернет нині можна відшукати будь-яку інформацію про певний населений пункт, однак часто ці відомості не мають реального підґрунтя. Основною перевагою нашої джерельної бази, у порівнянні з глобальною мережею, є достовірність викладених фактів, адже у ній ви-

користовується документальна інформація. Також важливим аспектом для користувача є можливість вибору способу пошуку документів у книгозбірні – за допомогою традиційної Картотеки матеріалів з історії міст і сіл України або її електронної версії – БД «Міста і села України». Програмне забезпечення «ІРБІС-64» дозволяє робити запис як з однією географічною назвою, наприклад:

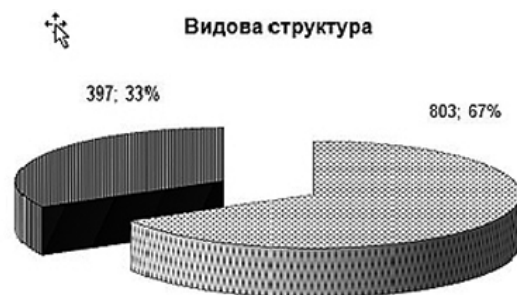
Герчанівська П. Стінопис церкви Св. Параскеви в с. Олександрівці Хустського району Закарпатської області, К.: ДАКККіМ, 2009.-256 с.

Так і з кількома десятками або й сотнями географічних назв, наприклад:

Казьмирчук М. Соціально-економічний розвиток Київської губернії (1861–1917 рр.). – К.: Логос, 2011. – 399 с.

- с. Бугаївка Оратівський р-н Вінницька обл. (с. 57);
- сmt. Дашів Іллінецький р-н Вінницька обл. (с.146);
- с. Дашів Іллінецький р-н Вінницька обл. (с. 146);
- с. Жадани Іллінецький р-н Вінницька обл. (с. 169; 273);
- с. Жорнище Іллінецький р-н Вінницька обл. (с. 146);
- сmt. Іллінці Вінницька обл. (с. 76);
- с. Кальник Іллінецький р-н Вінницька обл. (с. 22; 25; 57; 82; 92-93);
- с. Кордишівка Вінницький р-н Вінницька обл. (с. 3);
- с. Кошлан Оратівський р-н Вінницька обл. (с. 169);
- с. Купчинці Іллінецький р-н Вінницька обл. (с. 169) і т. ін. – всього 76 географічних назв.

Дослідження наповнення БД «Міста і села України» за видами документів виявило тенденцію переважання аналітичних записів: 803 – це аналітичні записи і 397 – книги. (Мал. 2).



У процесі пілотного дослідження географічного аспекту наповнення БД «Міста і села України» (до уваги бралось місто й область) виявилось, що сьогодні найбільше представлено записів документів про Київ та область, найменше – про Кіровоград та Луганськ.

Варто також зазначити, що один із партнерів НІБУ – Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В.Г. Заболотного – в рамках соціально-бібліотечного проекту «Історія

малих міст України» систематично проводить засідання бібліотечного клубу «Національні святині». Зокрема, 6 листопада 2012 року відбулось засідання на тему: «Історія малих міст України: місто Полонне Хмельницької області», в якому взяли участь представники влади цього міста, краєзнавці-аматори, почесні громадяни, котрі зробили повідомлення про історію краю, маловідомі факти археологічних розвідок. Важливість цього проекту полягає в тому, що з метою всебічного висвітлення історичних відомостей про свій край до нього залучаються як історики-дослідники, так і краєзнавці-аматори. Чимало сіл у наш час зникають, але кожен населений пункт має свою багатогранну історію, знання якої так необхідне прийдешнім поколінням.

Ці заходи теж слугують підґрунтям для наповнення нашої БД, адже під час засідань клубу презентуються найновіші наукові розвідки щодо історії конкретного населеного пункту, здійснюється обмін досвідом історико-краєзнавчої бібліографічної роботи.

#### Джерела та література

1. Історія міст і сіл Української РСР [Електронний ресурс] – Вікіпедія – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F\\_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82\\_%D1%96\\_%D1%81%D1%96%D0%BB\\_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97\\_%D0%A0%D0%A1%D0%A0](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82_%D1%96_%D1%81%D1%96%D0%BB_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%A0%D0%A1%D0%A0) – Назва з екрана.

2. Данилюк Ю.З. Дослідження історії міст і сіл України в контексті набутого досвіду / Ю.З. Данилюк // Історія України: маловідомі імена, події, факти: зб. ст. – К.; Донецьк: Рідний край – 2001. – С. 253-263.

3. Кисельова В.П. Джерельна база з історії міст і сіл у Державній історичній бібліотеці України: сучасний стан та перспективи / В.П. Кисельова, Т.С. Кудласевич // Культурна трансформація сучасного українського суспільства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 4–5 черв. 2009 р. – К.: ДАКККіМ, 2009. – Ч. 2. – С. 51-54. – (VII Культурологічні читання пам'яті В. Подкопаєва).

4. Кисельова В.П. Бібліографічна база з історії міст і сіл у державній історичній бібліотеці України: еволюція і напрями модернізації / В.П. Кисельова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 16–18 трав. 2006 р. – К., 2006 – С. 86-88.

Підсумовуючи, варто зазначити, що створення і наповнення нової електронної БД «Міста і села України» є важливим етапом у розвитку інформаційного потенціалу Бібліотеки з питань історичного краєзнавства. При створенні цієї БД працівники відділу історичного краєзнавства НІБУ передусім враховують інформаційну цінність змісту документів та сучасні запити й вимоги користувачів. На сьогодні названа БД вміщує невелику кількість записів, порівняно з Картотекою, але вона поступово поповнюється новою інформацією і вже може використовуватись студентами, вченими-істориками, краєзнавцями, пересічними читачами, які прагнуть віднайти записи про свій рід, історію краю. Ознайомитися і скористатися змістом БД «Міста і села України» можна на сайті Національної історичної бібліотеки України [9].

Сподіваємося, що описана нами колективна робота фахівців НІБУ стане вагомим дослідницьким підґрунтям для авторів майбутніх томів «Історії міст і сіл України».

5. Смілянець С.І. Зведена Картотека матеріалів з історії міст і сіл України: історія, організація і використання в сучасних умовах / С.І. Смілянець // Історія наукових бібліотек у контексті історії, культури, освіти в Україні: матеріали наук.-практ. конф., 14-15 жовт. 1999 р. – К. 1999. – С. 52-56.

6. Імідж-каталог Картотека матеріалів з історії міст і сіл України [електронний ресурс: веб-сайт]. – Режим доступу: // [http://www.dibu.kiev.ua/cards\\_main3.php?option=com\\_wrapper&Itemid=1590](http://www.dibu.kiev.ua/cards_main3.php?option=com_wrapper&Itemid=1590) – Назва з екрана.

7. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів: постанова Кабінету Міністрів України від 10 трав. 2002 р. № 608 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-%D0%BF> – Назва з екрана.

8. Чеховська І. Інформаційні запити користувачів «Зведеної картотеки матеріалів з історії міст і сіл України»: підсумки дослідження 2011 року / І. Чеховська // Українська культура: виклики сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: НАКККіМ, 2012. – С. 664-668. – (X Культурологічні читання пам'яті В.Подкопаєва).

9. БД «Міста і села України» на сайті НІБУ [електронний ресурс: веб-сайт]. – Режим доступу: // [http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com\\_irbis&Itemid=1868](http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_irbis&Itemid=1868) – Назва з екрана.

Инна Чеховская

### **База данных из истории городов и сел Украины: вчера, сегодня, завтра**

*В статье идет речь об истории создания «Картотеки материалов из истории городов и сел Украины», которая функционирует в Национальной исторической библиотеке Украины, ее современное значение для исторических исследований. Освещается процесс формирования электронной базы данных «Города и села Украины» и возможности ее использования для подготовки нового издания истории городов и сел Украины.*

**Ключевые слова:** *картотека, база данных города и села, Национальная историческая библиотека Украины, краеведение.*

Inna Chehovska

### **Database from history of cities and villages of Ukraini: yesterday, today, tomorrow**

*Speech goes in the article about history of creation of card «Index of materials from history of cities and villages of Ukraine» which functions in the National historical library of Ukraine, it modern value for historical researches. The process of forming of electronic database «City and village of Ukraine» and possibility of its use lights up for preparation of new edition of history of cities and villages of Ukraine.*

**Keywords:** *card index, database city and village, National historical library of Ukraine, study of a particular region.*

